tabla Nazârii" (facs. 5, p. 275) etc. În sfârşit, asigurarea editorilor că în transcriere vor respecta „limbajul epocii" (p. IX), este dezmințită de felul în care au fost reproduse textele. O serie de particularități fonetice şi morfologice caracteristice scrisului literar din prima jumătate a secolului al XIX-lea nu se mai regăsesc în transcrierile adoptate, deşi figurează în original: *e* aton > *i* în *adivăr* (facs. 3, p. 273, r. 17; cf. doc. 17, p. 22: *adevăr*), *e* final > *i* în *di* (facs. 5, p. 37, r. 7; cf. doc. 35, p. 37: *de*), hiatul *ii* în *s-au priimit* (facs. 3, p. 273, r. 4; cf. doc. 17, p. 22: *s-au primit*) *u* > *o*, prin asimilare vocalică, în *să poronceşti* (facs. 4, p. 274, r. 10–11; cf. doc. 20, p. 24: *se porunceşte*), durificarea lui *s*, după care *e* > *ă* în *însămnați* (facs. 3, p. 273, r. 4; cf. doc. 17, p. 22: *însemnați*), *r* moale în *lingurariu* (facs. 5, p. 275, r. 12, 19; cf. doc. 35, p. 37: *lingurar*), articolul posesiv *a* invariabil în „țigani robi *a* luminării sale... între lingurarii robi *a* ocârmuirii" (facs. 5, p. 275, r. 5–6; cf. doc. 35, p. 37: „țigani robi *ai* luminării sale... între lingurarii robi *ai* ocârmuirii") etc.

Documentele selectate prezintă interes şi prin ilustrarea modalităților de exprimare scrisă, adoptate cu aproape două veacuri în urmă în administrație. O atenție aparte merită, îndeosebi din partea literaților, cererea înaintată de comisul Dimitrie Balica Sfatului Administrativ, în care „poza romantică" a petentului („prigonit de soartă, părăsit de lume... aruncat ca de un precumplit himer pe înnalta stâncă a primejdiei, privind în toată secunta peirea") se întregeşte prin felul în care acesta îşi manifestă entuziasmul pricinuit de dezrobirea țiganilor domneşti şi mânăstireşti: „am zbierat cu inima de bucurie" (doc. 111, p. 110).

În concluzie, volumul conține un material lingvistic prețios, a cărui preluare de către lingvist trebuie făcută cu deosebită prudență.

ALEXANDRU MAREŞ
*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"*
*Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13*

MARIUS SALA, **101 cuvinte moştenite, împrumutate şi create,** Bucureşti, Humanitas, 2010, 250 p.

Volumul de față deschide colecția „Viața cuvintelor", al cărei coordonator este chiar Marius Sala, cunoscut nu numai în mediul lingvistic, ci şi publicului larg prin emisiunile TV la care participă şi prin cărțile sale de popularizare a lingvisticii, în special a etimologiei. Întreaga colecție este „concepută ca itinerar în lumea cuvintelor româneşti. În diversele volume ale acestei serii, publicul interesat ar urma să afle, de la specialişti în lingvistică, informații variate despre originea şi evoluția cuvintelor româneşti" (p. 9).

Cartea are două mari secțiuni: *Despre cuvinte, în general* (p. 17−162), în care se prezintă cele trei etape din evoluția oricărui cuvânt, naşterea, viețuirea şi moartea lui, şi *Despre cuvintele româneşti, în special* (p. 163−228), care cuprinde o privire de ansamblu asupra originii şi a istoriei limbii române şi a lexicului ei. Există şi o *Bibliografie selectivă* (p. 229), o secțiune intitulată *În loc de concluzii* (p. 231−236) − în care sunt propuse şi rezolvate câteva teste grilă care privesc cuvinte moştenite din latină, originea îndepărtată şi apropiată şi limba de origine a unor cuvinte −, precum şi un bogat indice de cuvinte (p. 237−249).

Prima secțiune începe cu *Ce este etimologia?* şi conține un scurt istoric al acestei ştiințe, în care momente notabile sunt: W. Meyer-Lübke, Hugo Schuchardt, J. Gilliéron, Leo Spitzer, Walter von Wartburg, Y. Malkiel. Între problemele speciale ale etimologiei româneşti, M. Sala include contactele lingvistice foarte variate, situațiile de „împrumut reîmprumutat", lipsa textelor mai vechi de secolul al XVI-lea. După etimologia preştiințifică, practicată de cronicari şi de Cantemir, au realizat dicționare etimologice: reprezentanții Şcolii Ardelene, A. de Cihac, B.P. Hasdeu, Al. Ciorănescu, S. Puşcariu, L. Tamás. Informații etimologice există însă şi în *Dicționarul Academiei*, la Tiktin, la Candrea şi Adamescu, la Şăineanu, la Scriban şi în DEX.

Capitolul *Certificatul de naştere al cuvintelor* este rezervat criteriilor după care putem stabili originea cuvintelor. Autorul vorbeşte despre *etimologia directă* şi *etimologia indirectă*, atrăgând atenția, în mod plastic, asupra faptului că „în «certificatul de naştere» sunt trecuți nu numai

BDD-R48 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:28:53 UTC)

părinții, ci și bunicii sau strămoșii îndepărtați ai unui cuvânt" (p. 27). În stabilirea unei etimologii corecte trebuie să se țină seama de două criterii, fonetic și semantic, cu observația că, pentru schimbările de înțeles, nu există reguli la fel de stricte ca pentru schimbările de formă. Criterii suplimentare sunt: răspândirea geografică, poziția cuvântului în limbă, criteriul semantico-onomasiologic și cel istorico-social. Sunt menționate și situațiile de falsă analiză a unui cuvânt (lat. *umbilicus* a fost interpretat în română ca articolul *un* + *buric*) sau cele în care data de naștere a unui cuvânt nu se poate stabili.

În *Apariția cuvintelor,* sunt discutate creațiile interne (prin derivare, compunere, antonomază) și împrumuturile, acordându-se o atenție specială acestora din urmă. Autorul prezintă separat cele două posibilități de împrumut, direct și indirect. *Împrumuturile directe* sunt rezultat al contactului lingvistic sau al influenței culturale. Problemele discutate privesc: împrumuturile din latina savantă, reîmprumutarea unor cuvinte în limba din care au fost împrumutate anterior (situația schimburilor dintre franceză și engleză), bilingvismul, sterilitatea cuvintelor (lipsa derivatelor, care duce la înlocuirea cuvântului respectiv cu un împrumut), restrângerea semantică, polisemantismul, omonimia „dăunătoare", „noutatea" împrumutului (care îl face mai atractiv), zonele de „joasă presiune" (în sinonimele care sporesc expresivitatea), „vitalitatea" împrumutului (existența unor zone mai conservatoare − terminologia corpului uman − și a unor zone deschise − moda, alimentația, comerțul, armele, bijuteriile etc.), împrumutul/calcul semantic. Lista *împrumuturilor indirecte* (numite de Al. Graur „cuvinte călătoare") începe cu latina, din care am preluat prin diverși intermediari cuvinte ca *bielă, bolero* și *buletin*, *cartof, soclu, stres, tanti* și *mătușă*. Din greacă, au ajuns la noi *alambic, anșoa, cremă, persoană* și *prosop.* Din germană, am preluat indirect *aspirină, bivuac, dolar,* iar din olandeză, *buchinist, bulevard, chermeză, a machia, macrou, manechin, matelot.* Călătoriile „exotice" ale unor cuvinte îi oferă autorului prilejul de a oferi informații de bază despre limbile care stau la originea îndepărtată a acestor împrumuturi, mai ales despre limbi mai puțin cunoscute publicului larg: vechea egipteană (*alabastru, barcă, canapea, pahar*), ebraică (*amin, heruvim, înger, osana, scandal*), arabă (*algebră, algoritm, zero, cifră*), sanscrită (*benga, camfor, caravană, junglă, zahăr*), persană (*bazar, calic, cearșaf*), chineză (*farfurie, ceai*), japoneză (*chimono, gheișă, harachiri, jiu-jitsu, samurai*), malaeză (*bambus, carambol, urangutan*), limbi africane (*banană, satana*), limbi vorbite de populații amerindiene (*hamac, savană, cacao, ciocolată, tomată, jaguar, hanorac*).

În capitolul *„Viețuirea" cuvintelor,* autorul vorbește despre organizarea vocabularului în câmpuri semantice („Cuvintele nu trăiesc singure!" p. 93). Sunt prezentați termeni pentru corpul omenesc, nume de animale, nume de culori, termeni din domeniul culinar (organizați în funcție de limba de origine: latină, turcă, greacă, franceză, germană; sunt discutate separat *frișcă* și *marmeladă*; povestea continuă cu nume de mâncăruri de sărbători), termeni din domeniul vestimentației.

În ultimul capitol al acestei secțiuni, autorul arată că faptul că limba, mai ales vocabularul, reflectă istoria poporului care o vorbește, deci faptul că unele noțiuni se învechesc duce la *„Moartea" cuvintelor.* „Certificatele de deces" ale acestor cuvinte sunt prezente în dicționare sub forma precizărilor „învechit", „ieșit din uz". Un alt tip de îmbătrânire este uzura corpului fonetic, fenomen care explică, de exemplu, de ce rom. *im* (< lat. *limus* „noroi") s-a păstrat numai regional și a fost înlocuit de *noroi,* împrumutat din slavă. Urme ale unor cuvinte latinești moarte se păstrează în derivate sufixale românești (*auș, cătușă, lăpuș, mătușă, măzăriche*). Paradoxul este că, deși sunt foarte vechi, cuvintele latinești constituie încă lexicul de bază al limbii române și nu par a avea de gând să moară.

A doua secțiune, mai redusă ca dimensiuni, se deschide cu un capitol intitulat *Ce este limba română.* Autorul consideră ca fiind potrivită cu spiritul colecției definiția genealogică, în linia lui Rosetti și a lui Puşcariu: limba română continuă latina, asemenea celorlalte limbi romanice, dar cu numeroase schimbări, apărute ca urmare a dezvoltării ei. Autorul precizează că punctul de reper al întregii colecții va fi limba română standard, normată de Academia Română, pe baza tradiției și a uzului cult majoritar. Unele volume ale colecției vor avea ca subiect anumite etape din evoluția limbii române (cuvinte protoromâne, existente în toate dialectele ori cuvinte uitate/dispărute), altele, relația cu latina și cu celelalte limbi romanice (cuvinte latinești transmise tuturor limbilor romanice, dar absente din română), altele, variantele geografice și unitatea acestora

BDD-R48 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:28:53 UTC)

(cuvinte specifice dialectelor şi graiurilor), influenţa românei asupra limbilor popoarelor învecinate (cuvinte exportate, în majoritate din terminologia pastorală), variantele sociale (cuvinte argotice). Pentru a completa imaginea de ansamblu a limbii române, Marius Sala vorbeşte despre stratul latin, substratul traco-dac şi superstratul slav, despre celelalte influenţe străine şi, în mod special, despre faptul că limba română este „de două ori latină" (p. 171), prin cuvintele moştenite şi prin cele împrumutate ulterior, fenomen care stă şi la baza a numeroase dublete etimologice (lat. *vesica* s-a moştenit ca *băşică* şi s-a împrumutat ca *vezică*).

În capitolul *Moştenirea latinească* sunt prezentate atât câteva împrumuturi făcute de latină (şi transmise apoi limbilor romanice) din substratul celtic (*caballus, camisia*), din greaca veche (*bracchium*), cât şi împrumuturile făcute de română din latină − aproximativ 2000 de cuvinte, în afară de derivate, majoritatea având o poziţie centrală în lexicul românesc. Se face o scurtă prezentare a acţiunii legilor fonetice asupra cuvintelor moştenite din latină, precum şi a schimbărilor fonetice neregulate. Autorul îi urmează pe Sextil Puşcariu şi pe I. Fisher, preferând, în studiul cuvintelor moştenite, perspectiva istorică romanică: cuvinte panromanice şi diferenţele semantice dintre acestea (*pasăre, tânăr*) *vs* cuvinte moştenite de română şi de câteva limbi romanice (*a fierbe, frumos*) *vs* cuvinte moştenite numai de română (*împărat, oaie, a apuca, mare, creştin, lingură*) *vs* cuvinte moştenite de toate limbile romanice, cu excepţia românei. O altă perspectivă este cea a poziţiei cuvintelor moştenite în lexicul românesc: unele aparţin limbii literare, altele sunt doar dialectale.

În capitolul *Româna − mare importator de cuvinte,* autorul vorbeşte despre „ospitalitatea" limbii române faţă de cuvinte provenite din diverse limbi şi o ilustrează cu exemple din: latină, traco-dacă, greacă veche, limbi vechi germanice, slavă veche, limba pecenegilor şi a cumanilor, maghiară, greacă bizantină şi neogreacă, turcă, limbi slave moderne, limbi romanice occidentale, germană, romaní, engleză.

Din capitolul *Româna − creator de cuvinte* aflăm că româna (ca şi celelalte limbi romanice) a moştenit din latină nu numai cuvinte, ci şi sistemul de formare a cuvintelor (sufixe şi prefixe). Acest fapt poate să creeze dificultăţi în considerarea unor cuvinte (de exemplu, *arătură* sau *cepar*) ca fiind moştenite din latină sau create pe teren românesc. În aceeaşi situaţie incertă se află şi derivatele existente în mai multe limbi romanice, dar absente din latină, cum este cazul verbului *a îngrăşa* şi al corespondentelor sale romanice. Pentru aceste cazuri, autorul sugerează posibile criterii de diferenţiere. Tot interne sunt şi creaţiile expresive (*hârş!, şovâlc!*) ori trecerile de la nume proprii la nume comune (*joben, penteleu*).

Româna nu e numai un mare importator de cuvinte, ci şi *exportator de cuvinte,* ambele ipostaze fiind dovezi ale contactului lingvistic neîntrerupt. Majoritatea cuvintelor „exportate" de română sunt populare, prin contact direct: din terminologia pastorală, s-au transmis în slovacă douăzeci şi cinci de termeni, iar în maghiară, peste două sute; *brânză* există în treisprezece limbi, iar *mămăligă,* în unsprezece. Româna a influenţat lexical aproape toatele limbile slave, maghiara, neogreaca, turca, albaneza, limba romaní, limbile vorbite pe teritoriul României şi, în stadii mai vechi, slavona, latina medievală. Împrumuturile livreşti spre limbile occidentale sunt mai rare (*securitate*).

Primul volum al colecţiei „Viaţa cuvintelor" oferă deci atât specialiştilor, cât mai ales publicului larg o imagine de ansamblu asupra limbii române, a structurii şi a evoluţiei sale lexicale. Stilul relaxat şi jovial al autorului, precum şi informaţiile selectate în mare măsură pentru caracterul lor anecdotic reprezintă o invitaţie pentru lectura întregii colecţii.

ADINA DRAGOMIRESCU
*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan − Al. Rosetti"*
*Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13*

RODICA ZAFIU, **101 cuvinte argotice,** Bucureşti, Humanitas, 2010, 384 p.

Deschisă de însuşi coordonatorul ei, Marius Sala, printr-un volum-program, *101 cuvinte moştenite, împrumutate şi create,* colecţia „Viaţa cuvintelor" continuă cu *101 cuvinte argotice,* de Rodica Zafiu, şefa Catedrei de limba română de la Facultatea de Litere a Universităţii din

BDD-R48 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-05 04:28:53 UTC)